

Szécsényi András:

Az egyetemi bajtársi egyesületek revíziós propagandája Trianon után

Bevezetés

A Horthy-kori egyetemi bajtársi egyesületek, mint az 1919-ben születű korszak saját „termékei”, miként az utóbbi két évtizedben ráirányuló vizsgálatok bizonyították, sokkal jelentősebb szerepet játszottak az értelmiségi-egyetemi ifjúság életében, mint a hagyományos, 18. századi gyökerekkel bíró diákegyesületek, illetve az ún. kebelbeli (egy-egy intézményhez köthető) felsőoktatási diákegyesületek, a szocialista pártállami időszakban „haladónak” számító, tisztán baloldali kezdeményezésekről nem is beszélve. Hovatovább – széles hatókörük révén, melynek okaira ezúttal szintén nem térhetek ki – jelentős befolyással bírtak a korszak közgondolkodására és politikai gondolkodására is. Ezért kíváltképpen érdekes megvizsgálni, vajon milyen szerepet játszottak a Horthy-korszaknak a társadalom egészét átható egyik alapvető motívuma, az ún. revíziós gondolat térnyerésében.

Mint ismert, az ellenforradalmi rendszer bajtársi egyesületei az előzőekkel ellentétben politizáltak, ami nem meglepő, ha a bajtársi egyesületeknek a keresztény-nemzeti kurzus létrejöttében,¹ illetve később stabilizálásában játszott szerepét ismerjük. A politikum mindegyik szervezet életében jelen volt, amit lehetővé tett, az a körülmény, hogy nem a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (VKM), hanem a Belügyminisztérium (BM) hagyta jóvá alapszabályzatukat, ugyanakkor tevékenységük – amint arra korábban Ladányi Andor, nyomatékosabban pedig Ujváry Gábor felhívta rá a figyelmet – a „politikamentesség frázisának” hangsúlyozásával párosult, ezáltal a közvéleményt is megzavarva. A revízió kérdését, a trianoni békeszerződés elleni küzdelmet és propagandát is politikán felüli feladatként jelölték meg különféle megfontolásokból, ugyanakkor ezirányú céljaik nem valósulhattak volna meg politikai támogatás és politikai döntések hiányában.

Az egyetemi bajtársi egyesületek a keresztény–nemzeti gondolat szellemében létrejött, egyetemi központú egyesületek voltak, amelyek olykor szövetségeket hoztak létre, szervezett tagságuk pedig nem zárta ki egy másikba való felvételt sem. Anélkül, hogy belemennék a bajtársi egyesületek mára terebélyes szakirodalma alapján ismertetésükbe (felépítésük, szerepük, történetük, eszmei tartalmuk és azok változásainak kérdéskörébe),² fontos bemutatni, hogy összesen négy egyetemi bajtársi egyesület emelkedett ki a többi közül: a Turul Szövetség, a Hungária Magyar Technikusok Egyesülete, a Foederatio Emericana és a Szent István Bajtári Egyesület. Mindannyiukra egyaránt elmondható az alapideológia közössége, a korszak egészén/nagy részén való átívelő jelenlét, és bajtársi rendszerű, tömeges szervezkedés, hasonló

¹ Az 1919-ben alakult egyetemi zászlóaljok révén, amelyek a román megszállás ellen küzdve, sokszor erőszakos eszközökkel vettek részt az új rendszer megalapításában. Ld. bővebben: LADÁNYI Andor: *Az egyetemi ifjúság az ellenforradalom első éveiben (1919–1921)*. Budapest, Akadémiai, 1979.

² Ehhez összefoglalóan elsősorban ajánlható: KEREPESZKI Róbert: *A Turul Szövetség*. Máriabesnyő, Attraktor, 2012. (A továbbiakban: KEREPESZKI, 2012.) – UJVÁRY Gábor: Egyetemi ifjúság a „neobarokk társadalomban”. In: *Hatalom és társadalom a XX. századi magyar történelemben*. Szerk. VALUCH Tibor. Budapest, 1956-os Intézet–Osiris, 1995. 453–459. – SZÉCSÉNYI András: *A Korszellem hálójában. Az egyetemi önkéntes munkaszolgálat rendszere, működése és nemzetközi beágyazottsága Magyarországon (1935–1944)*. Budapest, Gondolat, 2016. 50–58.

szervezeti felépítés és az ehhez kapcsolódó attribútumok megléte. (Az egyesületek külsőségeiben, így ruháik és tányérsapkáik, később fővegeik színeiben is különböztek egymástól). Hasonló közös sajátosság, hogy az oklevelet szerzettek is rendes tagok maradhattak, így masszivitásukban egy idő után nem diák-, hanem társadalmi szervezetnek (is) számíthattak. Tagságuknak – a többi egyetemi diákegyesületnél hatékonyabb módon – nemcsak érdekvédelmet biztosítottak, de szociális hálót is vontak (kedvezményes diákmenza, szociális támogatás, széleskörű és intenzív közösségi terek és programok), így minden elsőéves szinte automatikusan belépett egy-egy bajtársi egyesületbe. A köztük levő különbségek azonban legalább ennyire jellemzőek voltak, s az évtizedek során az ellentmondásokkal terhes eltérések nemegyszer a köztük lévő ellenségeskedésben, szembenállásban kulminálódtak (jóllehet nem volt kizárt, hogy egy személy több bajtársi egyesület tagja lehessen).

A Turul Szövetség³ – amint azt az utóbbi évek kutatásai bizonyítják – a Horthy-korszak legnagyobb, legbefolyásosabb értelmiségi (társadalmi- és diák)szervezeteként a két világháború között jelentős mértékben hatott a közgondolkodásra, bizonyos esetekben politikai döntéseket is befolyásolt.⁴ Más egyesületekkel ellentétben országos hatáskörű, szakokon felül álló, az összes keresztény felekezet tagjait magába olvasztó, és szabad királyválasztó (Horthyhoz hű, Habsburg-ellenes) szervezetben igyekezett összefogni tagságát. Az tanácsköztársaság bukásával egyidejűleg, 1919-ben a katonai jellegű budapesti tudományegyetemi zászlóaljából kinövő szervezetben a radikális szélsőjobboldallal rokonszenvező diákság nagy számban képviseltette magát. Tömegbázisát mindvégig ez a tudományegyetemen és a budapesti közgazdasági karon tanuló, radikális fiatalság jelentette, és szervezetét 1938-ig folyamatosan, nagy lépésekben bővítette (20–40 000 tagra).⁵

Hozzá hasonló ideológiával rendelkezett a kizárólag a budapesti műegyetemen⁶ szerveződő Hungária Magyar Technikusok Egyesülete,⁷ amely nemcsak létrejötté körülményeiben (hiszen a Hungária a műegyetemi zászlóalj paramilitáris alakulataiból jött létre

³ A Turul Szövetség Előkészítő Bizottsága 1919. augusztus 3-án ült össze, amelyből szervezési nehézségek, anyagi gondok és belső ellentétek miatt csak 1921-ben alakult ki véglegesen a szervezeti felépítés. Neve ekkortól Magyar Egyetemek és Főiskolák Országos Nemzeti Turul Szövetsége, 1924-től Országos Központja. 1924-től 1943-ig a Turul fegyelmi szabályzat, ügyrend, szokásrend terén lényegében nem változott. LADÁNYI Andor: Az egyetemi ifjúság az 1918–1919. évi forradalmak időszakában. In: *A haladó egyetemi ifjúság mozgalmi Magyarországon, 1918–1945*. Főszerk. VASS Henrik. Budapest, Kossuth, 1978. 11–93. – KEREPESZKI Róbert: A Turul Szövetség. In: *A magyar jobboldali hagyomány, 1900–1948*. Szerk. ROMSICS Ignác. Budapest, Osiris, 2009. 341–376. – SZÉCSÉNYI András: A Turul Szövetség felépítése és szerepe a két világháború közötti ifjúsági mozgalomban. In: *Fejezetek a tegnap világából*. Főszerk. GERGELY Jenő. Budapest, ELTE BTK, 2009. 214–232. – KEREPESZKI, 2012.

⁴ SZÉCSÉNYI András: A Turul Szövetség akciói: a Magyar Egészség Hete és a Magyar Nép Hete. In: *Vázlatok két évszázad magyar történelméből*. Szerk. GERGELY Jenő. Budapest, ELTE BTK, 2010. 191–204.

⁵ Statisztikák hiányában a fenti szám csupán becslés, az oklevelet szerzett, ám aktív egykori hallgatók számának figyelembevételével. A második világháborúig expanzív Turul egyik hivatalos kiadványa az egyesület összlétszámát 40 000 főre taksálta. *A mi utunk. A Turul Szövetség története, útja, célkitűzései*. Szerk. ERDÉLYI Ernő. Pécs, A Turul Szövetség Pécsi Kerületének kiadása, 1940. 14–15.

⁶ 1934-től a Műegyetem beolvasztásával létesített Magyar Királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi egyetem műszaki fakultásain élt tovább a Hungária.

⁷ A Hungária történetéről és működéséről nem készült összefoglaló munka, ezért elsősorban a csekély megmaradt iratanyaga ajánlható: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (A továbbiakban: MNL OL), P 1367, illetve az egyesület közlönyének, a *Technikusnak* feltárása.

1919-ben, és alakult át szegedi gondolat jegyében jobboldali diákegyesületté), de felépítésében, eszmei tartalmában is a Turul „kisöccsének” tekinthető.

Velük ellentétben, a második legnagyobb, több ezres taglétszámú Foederatio Americana viszont kizárólag a katolikus hallgatókat és oklevelet nyert egykori diákokat tömörítette.⁸ Eszmeiségében egyaránt szemben állt a jobb- és baloldali szélsőségekkel, a Turulhoz és Hungáriához hasonlóan azonban a liberális polgári értékrenddel is. Ennek mentén az autoriter korporatizmus megvalósítását célozta meg, amely a szocialista társadalomszerveződési elvek mellett egyúttal a korban divatos „faji gondolatot” is elutasította.⁹ Az Americana az egyetlen bajtársi egyesület, amely mélyen konzervatív szellemiségén nem akart és nem is tudott változtatni: a fennálló társadalmi rendet mindvégig elfogadta, a már említett szélsőségeket elutasította, a társadalmi reformkövetelések, különösen a korszak egészén átnyúló „földkérdés” megbotlygatása ellen pedig rendre felemelte szavát.¹⁰ Mindez ugyancsak konfliktusokhoz, töréspontokhoz vezetett a fiatal értelmiség köreiben, egyúttal pedig alapja lett a népszerűségvesztésnek. Végül említést kell tenni az 1927-ben létesített Szent István Bajtársi Egyesületről,¹¹ amely a legitimista hallgatók bajtársi egyesülete volt, és mindössze néhány száz tagot számlált.¹²

Az egyetemi bajtársi egyesületek két jobboldali-radikális szervezetének, a Turul Szövetségnek és a Hungáriának ideológiája – történetének első évtizedében – egyfajta koherens bajtársi eszme volt, amelynek alapját a keresztény–nemzeti, ún. szegedi gondolat képezte. Jóllehet a Turul és a Hungária bajtársi szelleme megőrizte keresztény–konzervatív értékrendjét is, számos vonatkozásban az ellenforradalmi rendszer fajvédő vonulatát tartotta követendőnek. Antiszemita, tőkeellenes, antidemokratikus arculatuk erősen rányomta bélyegét a kor társadalmára és egyetemi életére, de minderre – köztörténeti fontosságuk dacára – ezúttal csak címszavakban utalhatunk.

Közismert az 1919-es „zsidómentes szemeszter” megszervezése, majd a felsőoktatásban létrejövő zsidóellenes (és németellenes) közélet kialakítása. A numerus clausus létrejöttében a Turul és a Hungária meghatározó szerepet játszott, később pedig a numerus clausus törvény (illetve annak szigorítása) melletti folyamatos harcban is – amely az egész korszakot átívelően zsidóellenes verekedésekben kulminálódott és a korszak egészében számos esetben az

⁸ Történetére Ujváry Gábor munkásságát ajánlom, különösen: *Egyetemi ifjúság és katolicizmus a „neobarokk társadalomban”*. A *Foederatio Americanáról*. In: UJVÁRY Gábor: *A harmincharmadik nemzedék. Politika, kultúra és történettudomány a „neobarokk társadalomban.”* Budapest, Ráció, 2010. 413–493. (A továbbiakban: UJVÁRY, 2010.)

⁹ Mindezt behatóan ismerteti: UJVÁRY, 2010. 459–465.

¹⁰ Hozzá kell tenni, hogy a tagsága viszont részt vett az 1930-as évekbeli reformista mozgalmakban, és azok rendezvényein is, illetve a rendszert megváltoztatni akaró pártok sorában: így a Márciusi Front támogatói közt is voltak emericánusok, amint felbukkantak soraikból az ekkori nyilas pártok tagjai között is. Lásd: Uo. 467–471.

¹¹ A Szent Istvántól mindmáig nem született átfogó elemzés, megértéséhez elsősorban korabeli programját ajánljuk: „Ez a mi programunk!” Országos Széchényi Könyvtár (a továbbiakban: OSzK) Plakát- és Kisnyomtatványtár, 1938/555. szám. – Továbbá jó bepillantást enged, illetve az Alapszabályokat is tartalmazza: Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára (a továbbiakban: ELTE Lt), Rectori Hivatal iratai, 5448/1924–25.: Szent István Bajtársi Egyesület, 1–18. – Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára (továbbiakban: MNL BaML) IV 1428/54.: Foederatio Stephanea iratai. Az egyesületről részletesebben lásd: KEREPESZKI Róbert: A budaörsi csata emlékezete és a király kérdés a két világháború közötti egyetemi ifjúság politikai gondolkodásában. *Múltunk*, 2011/3. 36–63

¹² UJVÁRY, 2010. 432.

egyetemek (vagy egyes fakultások) időleges bezáráshoz vezetett. Fontos kiemelni, hogy az 1930-as évek elejétől a bajtársi egyesületek szervezete kitágult, következésképp ideológiájuk is polarizálódott; ha nem is központi, de horizontális szinten – különösen az évtized derekától és a turulisták soraiban – egyre-másra helyet kaptak a nyilas típusú szélsőjobb, de kommunista vagy demokrata nézetek is. Megtermékenyültek továbbá a népiek gondolataival is, mely számos eredményben (pl. Márciusi Front, Bolyai Kollégium) mutatkozott meg az évtized végén.¹³

Az egyetlen, a korabeli magyar társadalmat átfogó kérdés, amiben mind a négy egyetemi bajtársi egyesület egyetértett, s egyúttal bírta a mindenkori kormányok jóindulatát, a revízió ügye volt. Az alábbiakban nem a propaganda történetét ismertetem, hanem a revíziós propagandaelemeket csoportosítom, esetenként pedig kiragadott példákkal illusztrálom.

Revizionizmus vagy irredentizmus?

Mint minden keresztény–nemzeti, így minden bajtársi egyesület is a „szentistváni” államterület teljes visszaállítására törekedett. Nem állíthatjuk azonban, hogy a bajtársi egyesületek egységesen a revízió, illetőleg az irredentizmus talaján álltak volna.¹⁴ Az egyesületi vezetőségek többnyire (bár nem kizárólagosan) a politikai–jogi rendezést sürgették, a radikális tagság és a mögöttes, lokális szintű tagegyesületi irányítók ellenben a fegyveres terület-visszaállítást preferálták, ugyanis az irredenta jelszavakkal a bethleni konszolidáció éveiben, majd a gazdasági világválság után is aktivizálni lehetett az ellaposodó bajtársi életet.¹⁵ Összefoglalóan radikális revizionizmusnak nevezhetjük ezt a hozzáállást, ami ráadásul mindenkor erősen militarista szövegkörnyezetben és töltettel használatos. Sajnos nem azonos súlyban állnak rendelkezésre források és feldolgozások, így elsősorban a Turul Szövetség viszonyulását lehet rekonstruálni.

1937-ben publikálták Szendrődy Miklós és Kalotás Antal szerkesztésében a Turul Szövetség ideológiai és szervezeti céljait taglaló nagyhatású munkát, amelyben ugyancsak megfigyelhetjük a revíziós-irredenta dichotómia elmosódását, bizonytalanságát: „Természetesen nem lehet igazi magyar az, aki nem revizionista abban az értelemben véve, hogy az elszakított területeket vissza kell szereznünk. A pacifista értelemben vett revízió fölött nem törhetünk pálcát, legfeljebb némi bizalmatlansággal viseltethet iránta a jobboldaliság. A békés revízió, ha lehetséges, természetesen örömdolgozás volna. Nem szabad azonban a maga helyén már említett okoknál fogva a pacifista elgondolásnak uralkodóvá válnia pusztán azért, mert állítólag a békés revízió útját állja a militarista szellem. [...]”¹⁶ A Turul és a Hungária országos vezetése egyébként – az imént említett elszürkülő bajtársi élet veszélyétől is hajtva –

¹³ TÓTH Pál Péter: A harmincas évek értelmiségi-ifjúsági mozgalmairól. *Ifjúsági Szemle*, 1985/2. 40–50. – PAPP István: *A népi kollégiumi mozgalom története 1944-ig. Népi tehetségek gondozása, vagy tudatos elitnevelési kísérlet?* Budapest, Napvilág, 2008. 123–177. – KERESZTESZKI Róbert–SZÉCSÉNYI András: „Ellenzék” a Turulban. *Századok*, 2012/1. 171–204. – SZÉCSÉNYI András: A Turul Szövetség kettészakadása 1943-ban. Adalékok a Horthy-kor második felének ifjúsági-értelmiségi törésvonalainak megértéséhez. *Múltunk*, 2013/1. 65–100. (A továbbiakban: SZÉCSÉNYI, 2013.)

¹⁴ A fogalom tisztázására lásd: ZEIDLER Miklós: *A magyar irredenta kultusz a két világháború között*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2002. 11–12.

¹⁵ Pl. MNL OL, P 1364, 2. d. 21. tét. Csaba Bajtársi Egyesület Fővárosi Bajtársi Törzse. 57–124.

¹⁶ *A Turul világnézeti irányelvei és bajtársi útmutató*. Szerk. SZENDRŐDY Miklós–KALOTÁS Antal. Budapest, Turul, 1937.

az 1920-as évek közepétől rendszeresen megróttá az egyes tagkerületeket, tageszervezeteket, hogy nem elég harciasak a Trianon-ellenes hangulat fenntartásában.

Az egyetemeken a sejtiszervezeteknek persze meg kellett küzdeni az ottani kötöttségekkel is. A felsőoktatási intézmények viszont tétovák voltak a revízió illetően, propagálását illetően, esetenként autonómiájuk csorbulásától félték, így a Turul kezdeményezései néha sikerrel jártak, többnyire viszont nem. 1935 nyarán például a Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Karának Tanácsa a rektor kérésére tárgyalta a Turul Szövetség kérelmét, hogy az egész egyetemen minden első előadás előtt tegyék kötelezővé Papp-Váry Elemérné *Magyar Hiszekegy* című versének elszavalását. Az ügy előadója szerint ez felekezeti feszültségeket gerjeszthet, sőt veszélyes is lehet, mivel kétségkívül nemes gondolataival a pusztá, cselekvésmentes irredentizmust növeli; emellett még a külföldi hallgatók számára is visszatetszővé válhat. Aisleitner József professzor, előadó és a Kar mégis ennek bevezetését javasolta az Egyetemi Tanácsnak, mivel „[...] nevezett bajtársi egyesület kérelmének visszautasításából magának népszerűségi tőkét akar kovácsolni és ily motívumoktól indítva a Hiszekegy elmondását saját kezdeményezésével [értsd: erőszakosan] valószínűsíti meg”. A kari véleményezésre az Egyetemi Tanács végül nemet mondott.¹⁷ A központi szervezés hiánya részben megszűnt, amikor 1934 őszén felállították a Turul Propaganda Irodát az Egyetem téren: a revíziós propagandának is itt igyekeztek keretet biztosítani, ugyanakkor a Fővezetés továbbra sem szólt bele annak irányába és a durva irredenta propagandát sem fogta vissza.¹⁸

A Turul jelképe, a turulmadár tudatosan választott szimbólum volt, mely a Trianon utáni „nemzeti feltámadást” jelképezte a revíziós és irredenta szimbolikában. Az egyetemi bajtársi egyesületek sorában a Turul és Hungária használta rendszeresen. A Turul Szövetség esetében – alapszabályának megfelelően – rendszerint szárnyai között a koronát, karmai között kardot tartó turulmadarat¹⁹ olykor úgy ábrázolták, hogy a turulmadár széttöredezett országtestet igyekszik karmaiban tartott lánccal, erőnek erejével egyben tartani.²⁰ A szimbolika úgy is érthető volt, ha más módon jelent meg a legkülönbözőbb ábrázolásokon, illetve stilizált formákban mutatkozott.

A jórészt egyetemi bajtársi egyesületek tagjait összefogó Magyar Nemzeti Diákszövetségből rekrutálódó egyetemi önkéntes munkaszolgálat 1938–1944 közötti attribútumai között is ott találjuk a Trianon előtti országábrázolást és a turulmadarat egyaránt.²¹

¹⁷ Pázmány Péter Tudományegyetem Levéltára, 1/b. Hittudományi Kar Dékáni Hivatalának iratai. 58. d. 791/1934–35. sz. n. és 59. d. 157/1935–36. 11–12.

¹⁸ *Bajtárs*, 1934. szeptember 10. 3.

¹⁹ KEREPESZKI Róbert: *A Turul Szövetség országos és debreceni szervezete (1919–1945)*. PhD-disszertáció. Debreceni Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, 2009. 6–7. <https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/90265/ertekezes.pdf>

²⁰ Ld. pl.: *"Turul" naptár és évkönyv*, 1926. Szerk. LENDVAY Béla. Budapest, Centrum, 1925. (belső borító)

²¹ Az e téren döntő fontosságú plakátok közül elsősorban: Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) Plakát- és Aprónyomtatványtár (PAT), GF 264/1942, GF 265/1942. és Pécsi Tudományegyetem Levéltára VIII. 104/b. Tanintézetek, intézmények 104. Jog- és Államtudományi Kar iktatott iratai, 26/1937-38. rendezetlen. – A szimbolikához összefoglalóan: SZÉCSÉNYI András: *A korszellem hálójában. Az egyetemi önkéntes munkaszolgálat rendszere, működése és nemzetközi beágyazottsága Magyarországon (1935–1944)*. Budapest, Gondolat, 2016. 294–311.

A tanulmányoknak heterogén alkalmazása tehát illeszkedett a Horthy-korszak revíziós gondolati és fogalmi körébe.

A propaganda ismérvei, jellemzői

Az 1920-as béke megváltoztatásának igénye napirenden volt lényegében a Horthy-korszak egészében, az egyes propaganda-eszközökben pedig centrális helyet kapott. Alapja az a fajvédő gondolatosság, miszerint a magyarságnak történeti jogai vannak a Kárpát-medencére: erre predesztinálja az elmúlt 1000 év, és az, hogy ezen idő alatt a magyarság teljes egészében békésen integrálta a betelepülőket, továbbá az is, hogy Európát Magyarország védte meg a keleti és a déli betörésekkel szemben. Ez „Isten akarata”, s a történeti Magyarország nélkül Európa békéje nem fenntartható. Egyes összefoglaló művek ennél is messzebb menve egyenesen Nagy Lajos korának határait követelték vissza.

A határok visszaállítására való törekvés az agitáció szintjén összekapcsolódott a bajtársi egyesületekre – különböző mértékben, időszakonként és a bajtársi egyesületeken belüli tagegyesületek, corporatiók, curiák stb. szintjén különféle módon jelenlévő, mégis – jellemző „nemzetpusztítás” elleni közdelemmel, amelyet rendszerint a liberalizmussal, a demokratizmussal, a nagytőkével párosítottak. Mint a keresztény–nemzeti gondolkörben másutt is, a trianoni békét hozzákötötték a baloldali forradalmakhoz, és a zsidóságot tették meg fő bűnbaknak. A revíziós propagandában a Hungária és a Turul esetében ez az elem 1933 után kiegészült még egy szállal: a magyar határ-visszaállításokra példának a hitleri Németországot hozták fel. Például a Gömbös-kabinet fennállásának első évfordulójára íródott cikk kijelentette, hogy a magyar nemzet Gömbös Gyulára messiásként tekintett, de „[...] beteg testen csak lassan lehet rendet vágni. A mi politikánk csak az lehet, hogy: végezni előbb a negyvenöt milliós küllellenséggel, a kisantanttal, visszaszerezni ügyes politikával elszakított területeinket, s ha így ismét húszmilliós nemzet, gazdaságilag erős ország leszünk, kiirthatjuk a belső ellenséget. És ki is fogjuk irtani, a szó szoros értelmében.”²² Hasonló érvelés számos esetben erőteljes ok-okozati összefüggéssel nyert magyarázatot: a történeti Magyarország bukása nem a csatatereken dőlt el, hanem a belső, háttországi kozmopolitizmus bénította meg, gyúrte le: felelőse pedig Károlyi Mihály és a kommunista tanácskormány.²³ Ez a német tördőfés-elméletre hajazó gondolat konstans elméleti eleme a propagandának.

A bajtársi egyesületek propagandája a központi irányító szerveken kívül, például a vidéki curiákban vagy kerületekben és tagegyesületekben ugyanakkor nem volt egységes. Utóbbiak nemegyszer „önjárási módon” viselkedtek, eltértek a fővezérség álláspontjától. Így például az első bécsi döntés körüli hónapokban, 1938 nyarán a Turul országos irányítása igen mérsékelt és visszafogott maradt, (figyelemmel a kormánypárt hivatalos állásfoglalására), a tagegyesületek viszont – a központi utasítással szembemenve – durva irredenta propagandát fejtettek ki a sajtóban, rölapokon.

Esetenként a Trianon-ellenes állhatatosság igénye szövetségen beüli generációs ellentétekben nyilvánult meg: az 1920-as évek végétől bekerült fiatal hallgatók a már végzett,

²² *Bajtárs*, 1933. október 29. 1–3.

²³ Érzékletes példát ad: *Bajtárs*, 1934. december 30. 3.

felsőbb évfolyamok turulistáit tették felelőssé a propaganda tüzének esetleges lanyhulásáért.²⁴ Az egyébként számos kérdésben egymással szemben álló és a revíziós tevékenységükben is többnyire külön felvonuló/demonstráló Turul és Emericana, valamint a Szent István Bajtársi Egyesület delegációja (rendszerint vezetősége) a Hungáriával karöltve együtt vonult fel a revíziós ünnepségeken (október 6. és június 4.),²⁵ skandálta a Trianont elítélő jelszavakat és emlékezett a budapesti irredenta emlékműveknél, illetve az ereklyés országzászló előtt. 1930. október 6-án például a négytagú szoborcsoportnál a Himnusz közös elénekzése után egy-egy diákszervezet tagja egyszerre mondott propagandabeszédet; a demonstrációt követően pedig közös nagygyűlést is tartottak a Vigadóban, amelyen számos neves patrónusprofesszor és politikus, a társadalmi szervezetek elnökei megjelent.²⁶ Az efféle közösségvállalás azonban csak eme különleges alkalmakra korlátozódott közöttük. A bajtársi egyesületek delegáltjai ugyanakkor az 1929-ben megalakult Magyar Nemzeti Diákszövetség (MNDSZ) ernyőszervezet tagjaiként 1932-től egyaránt részt vettek a Nemzetközi Revíziós Diákkongresszuson, ahol módjuk volt kifejtetni Trianon-ellenes nézeteiket és propagandájukat, továbbá lehetőségük nyílt eszmét cserélni a versaillesi békerendszer kárvallott nemzeteinek egyetemi fiatalságával.²⁷ Az MNDSZ évente küldött képviselőt erre a Diákkongresszusra, melyek tartalmáról, propagandájáról nem maradtak fenn források. Csekély eredményüket látszik alátámasztani, hogy a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium illetékese, amikor az MNDSZ a tanácskozást Budapesten kívánta megrendezni 1932 decemberében, nem támogatta a kérést.²⁸ A bajtársi egyesületek mindenesetre valamilyen mértékben részesültek az ernyőszervezet revíziós propagandájában is.

A propaganda a bajtársi eszmében meglévő „faji összetartozás” elvét összhangba hozta a magyar nemzet (=magyar faj) minden tagjának közös áldozatvállalásával. Ahogyan Asztalos Sándor pestújhelyi turulista 1936-ban megfogalmazta: „Meg vagyunk róla győződve, hogy az idők szavát Ti is megértitek. A szégyenbéke XVI-ik évében nem lehet munkás és diplomás közt társadalmi határ [...]”²⁹ Ezen áldozatvállalás alapja a nagybirtok felosztása, a faji törvények bevezetése, a „teljes őrsváltás” követelése (azaz a nem magyar vagy annak nem tekintett etnikumok kiszorítása a politikai, a kulturális, a gazdasági élet területéről) volt. „Új honfoglalást” hirdetett a Kárpát-medencében, melynek egyik, de nem kizárólagos eleme volt a „szentistváni” országterület visszaállítása. 1933 őszén a pécsi kerület röpirata, a *Bercsényi Futár* egyik írásában a Felvidék – felettébb szokatlanul – véletlenül Szlovákia néven szerepelt, a tótokból pedig szlovákok lettek. A *Bajtársban* mindez nagy visszhangot keltett, s kiemelték, hogy a revízió csak a faji összetartás révén lehet sikeres.³⁰ A revíziót, a „nemzet egységgé kovácsolását” gyakorta militarizmussal propagálták, ezt fejezték ki a lövészversenyek, a katonai gyakorlatok is.

Általánosságban úgy tűnik, hogy a revíziós propaganda az 1920-as évek második felére kiüresedett, ellaposodott és lecsökkent (de ennek mértékét és erejét további kutatások

²⁴ ELTE Lt, 8/a. Bölcsészettudományi Kar, Tanácsulési jegyzőkönyvek és mellékletek. 36. kötet. 1931. június 1. 145.

²⁵ A résztvevők számát sajtótudósítások alapján csak becsülni lehet: ritkán lépte túl az 1000 főt. Ezt látszik alátámasztani egy 1938 és 1941 közötti rendezvényekről szóló jelentés is. MNL OL K 29 Miniszterelnökség, Társadalompolitikai Osztály 3. csomó „k” dosszié (társadalmi egyesületek ügyei 1938–1941).

²⁶ *Bajtárs*, 1930. szeptember–október 20–21.

²⁷ MNL OL K 636, 702. d. 98. tét. A Magyar Nemzeti Diákszövetség általános ügyei. 390., 470.

²⁸ Uo. 475–476.

²⁹ *Roham*, 1936. március 15. 1.

³⁰ *Bajtárs*, 1933. szeptember 20. 39.

dönthetik csak el). A lanyhulásra – mint a szövetségek esetében más kérdésekben is – Gömbös Gyula kormányra kerülése (1932. október) jelentett gyógyírt. A fajvédő miniszterelnök első intézkedései közismert módon külpolitikai lépések, pontosabban az olasz és a német orientáció irányába való elköteleződés volt, amelyből az ifjúság eleinte a trianoni határok lebontásában való nagyhatalmi szövetséges partnereket látta. Gömbös tapogatózásai, majd államközi szerződésai gazdasági ételemben ugyan sikeresnek bizonyultak, a valóságban azonban a kormány kezdeti heves revíziós kampánya, majd az egész revízió ügye – Hitler akaratából – lekerült a napirendről.³¹ Minderről a közvélemény, így a bajtársi egyesületek mit sem tudtak.³² A bajtársi egyesületek radikálisai körében kezdettől meglévő Gömbös-kultusz a 30-as évektől így újult erőre kapott, s általa a reálpolitikai értelemben reménytelennek látszó revízió ügye is újra a közbeszéd fókuszába került, mint „össz nemzeti célkitűzés”.

1940-ben, a második bécsi döntés megünneplése alkalmából a Hungária delegációja nem véletlenül koszorúzta meg Gömbös – mint az esemény sikerének vélt letéteményesét – sírját és rótt le kegyeletét.³³ A terület-visszacsatolások időszakában (1938–1941) ehhez képest a propagandában nem mutatkozott felerősödés, legfeljebb marginálisan. A bajtársi egyesületek egyaránt lelkesen fogadták a Magyarországhoz visszacsatolt országrészeket, esetenként saját propagandasikerüknek tüntetve fel azt. A Hungária Magyar Technikusok Egyesülete, az Emericana és a Turul az első és második bécsi döntések után – a jelentősebb városokba történt magyar katonai, állami bevonulás során – egyaránt egymás mellett felvonuló küldöttséggel képviseltette magát, kifejezve, hogy az ideológiai különbségek és a szétágazódás dacára a revíziós alapeszme továbbra is közös.³⁴ A második bécsi döntésre ezen túlmenően Ambrus József, a Turul Szövetség fővezére teherautókban kívánta megszervezni több száz tagnak a bevonulási ünnepségeken való részvételét, ám beutazási engedélyt végül nem kaptak.³⁵

A külpolitikai revíziós sikerek időszakában az újdonságok közé sorolható, hogy az egyesületi sajtóban, kiadványokban megszáporodtak a visszacsatolt területek egy-egy városát, történelmét bemutató, propagáló cikkek, gyakran olyanok, amelyek a látnivalókra, a szállókra hívták fel az olvasók figyelmét; az első bécsi döntést követő hónapokban pedig turulmadár alakú konfettit szórtak országszerte.³⁶ Ezek általában nem központilag elrendelt akciók voltak. Figyelemre méltó módon propagandacélú megemlékezéseket jószerével csak a kerületek, a tagegyesületek tartottak. Így 1941. május 4-én a budapesti bolgár egyetemisták Omortag Kán

³¹ Hitler már a Gömbössel való 1933. júniusi találkozásán világossá tette, hogy a szentistváni magyar államterület visszaállításával szemben áll, bizonyos revíziós igényeket kedvező helyzetben is legfeljebb Csehszlovákiával szemben támogatna. JUHÁSZ Gyula: *Magyarország külpolitikája 1919–1945*. Budapest, Kossuth, 1975. 142–164. – GERGELY Jenő–PRITZ Pál: *A trianoni Magyarország, 1918–1945*. 102.

³² A találó kifejezést az alábbi műből kölcsönöztem: ZEIDLER Miklós: A magyar külpolitikai és a civil társadalom a Horthy-korszakban. In: *Magyarország helye a 20. századi Európában. Tanulmányok*. Szerk. SÍPOS Balázs és ZEIDLER Miklós közreműködésével PRITZ Pál. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 2002. 62.

³³ Sírján „A munkád gyümölcse: Erdély!” feliratú koszorút helyezték el. MNL OL, P 1364. Turul Szövetség, 3. tét. Fővezérség körlevelei, 1939, 1940. 4.

³⁴ MNL OL, P 1364, 1. d. 3. tét. Fővezérség körlevelei, 1939, 1940. 5.

³⁵ MNL OL, P 1364, 1. d. 4. tét. Fővezérség körlevelei, 1939–1940. 5.

³⁶ MNL OL, P 1364, 1. d. 12. tét. Budapesti kerületi vezérség iktatott iratai. 6–740. sz., 1939. 233.

Bajtársi Egyesülete a „békeparancsok felszámolása” alkalmából szervezett egyesített ünnepséget.³⁷

Esettanulmány: a Turul Szövetség revíziós propagandaeszközei

A következőkben a legnagyobb és a revízió ügyében legaktívabb egyetemi bajtársi egyesület revíziós propagandaeszközeit veszem számba és elemzem. A revíziós propaganda leghatásosabb eszköze az egyesületi sajtó volt – ezt érdemes hangsúlyozni, hiszen a vizsgált korszakban a Turul lapjainak kulcsszerepe volt az ifjúsági és mérvadó súlya az értelmiségi, tehát a (köz)véleményalkotásban.³⁸ Közülük kiemelkedik az 1930-ban indult *Bajtárs* folyóirat, 1939-től pedig a *Nemzetőr* című periodika (utóbbi kezdetben Kodolányi János szerkesztésében). Fontosak még a kerületek és egyes tageszervezetek saját orgánumai is, melyek ciklikusan, lényegében az egész Horthy-korszakban meghatározók maradtak. A bennük szereplő cikkek egyik típusát a pátoszos-panaszos, a másikat a szomszéd államokat fenyegető, harmadrészt (kisebb részben) pedig a zömében tényeket tartalmazó cikkek uralták. Példának okáért említhető, hogy Lord Rothermere 1927-es akciójával kiemelten foglalkoztak, ráerősítettek a politikai napilapok véleményére, s e cikkekben az említett három típus mindegyike fellelhető. A brit sajtómágnás egyébként – akit ettől kezdve a Turul sajtója revíziós szimbólumnak választott és „nemzeti hősnek” nevezett – rendszeres kapcsolatot tartott fenn a Turullal, s Londonban 1930 júliusában dominussá avatták.³⁹

A sajtóorgánumokat – a revízió tekintetében – a kisantant államokat, illetve a magyarországi román, szlovák nemzetiségeket kollektíven becsmérő,⁴⁰ olykor fenyegető cikkek uralták, s ezeket rendszerint összefűzték a diplomáciai és/vagy fegyveres terület-visszaállítás szükségességének bizonygatásával. 1932 őszétől a Végváry József fővezér által szerkesztett központi lap szinte minden száma a területvisszacsatolás lehetőségét (a korábbiakban bemutatott revíziós és/vagy irredenta érveket váltakoztatva) csaknem kész tényként helyezte kilátásba. Egy cikk szerint: „Hívó lelkű keresztények vagyunk. Azonban a feltámadás napja nem lesz a megbocsátás napja is, ha nem a megtorlásé! A gyötrő szenvedések éveit, a magyar könnyek patakozó óráját, a névtelen magyar vértanúk légióját nem lehet elfelejteni! A lesújtó magyar kéz nem a bosszúállás keze lesz, hanem az isteni megtorlásé. Missziót teljesítünk akkor, ha majd ezt a balkáni söpredéket, Európa szégyenfoltját megérdemelt sorsára juttatjuk. [...] Kolozsvár! szent magyar város! Tizennégy éve gyötrődsz egy piszkos, balkáni horda uralma alatt s most, tizennégy év múlva is a nyugati műveltség és kultúra legnagyobb dicsőségére, oláh csőcselék gyalázza ős magyar lakóidat”.⁴¹

³⁷ MNL OL, P 1364, 1. d. 6. tét. Fővezérség levelezése, szolgálati jegyek 1938–1944. 30. – Uo. 1. d. 15. tét. Propaganda és egyéb nyomtatványok 1932–1942. 14.

³⁸ VICZIÁN János: *A magyar egyetemi és főiskolai diáklapok bibliográfiája 1857–1972*. Budapest, Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont, 1978. A sajtóról: KEREPESZKI Róbert: Az egyetemi bajtársi egyesületek sajtója a Horthy-korszakban. *Magyar Könyvszemle*, 2009/4. 456–474.

³⁹ *Bajtárs*, 1930. szeptember–október hó, 3–6.

⁴⁰ A *Bajtárs* egyik száma pl. „balkáni csűrhenek”, „hordának” jelöli a románságot. *Bajtárs*, 1932. november 2. – Másutt „szolgalelkű”, gyáva és „alattomos” népnek titulálja. *Bajtárs*, 1932. december 3. – Ugyancsak másutt olyan „délitáliai menekülteknek”, akiknek tömegei szabadkőművesekké váltak. *Bajtárs*, 1934. március 10. 6.

⁴¹ *Bajtárs*, 1932. december hó, 2–8.

Ez az agresszivitás a revíziós sikerek éveiben mindinkább felerősödni látszott: „De akármilyen történt, mi követeljük a magyar Felvidéket. Nem elmúlt idők, hatalmi érvek, vagy gazdasági érdekek alapján, illetőleg nemcsak ezeknek az alapján. A magyar Felvidéken élő magyar népi erők alapján követeljük. A természet rendjéhez tartozó és a Felvidék földjétől el nem választható népi folytonosság alapján követeljük ezt a földet. Az ezer éves lakosságnak és a vele összeforrt földnek egyetlen gazdája lehet: az oszthatatlan Magyar Nemzet! A csehszlovák delegáció szégyenteljes és gúnyos »ellenjavaslata« természeti, stratégiai, gazdasági okokra hivatkozva koncot akart odadobni a feszülten és türelmetlenül váró magyar kormányának. Vigyázzon Csehszlovákia, mert a konc visszarepül...!”⁴² A pátoszos cikkek ellenben sokszor küldetést adtak az egyetemista olvasótábor számára: „Bajtárs, tudod-e, hol a helyed a magyar nap alatt? Bajtárs, a te fénylő csillagod az ezeréves haza szeretete; a te iránytűd a Kárpátok ormáról az Adriai tenger felé mutat; a te kötelességed felépíteni Nagy-Magyarország ledőlt bástyáit; a te helyed e szent célért harcolók táborában van. Emberfeletti munka! Félistenekhez méltó feladat!”⁴³

Lényeges szerepet kaptak a revíziós propaganda terjesztésében a Turul mindenkorai programjai, ideológiai összefoglalói. Az alapszabályokban burkoltan kezdettől fogva éppígy jelen volt a revíziós gondolat.⁴⁴ Érdemes kiemelni ezeken túlmenően a táborozási ügyrendeket, bajtársi útmutató kiadványokat, lokális Turul-évkönyveket és Turul-naptárakat. A szinte minden március 15-ére összeállított aktuális 12 pontos követelésekben első helyen szerepel a határrevízió. (Például a gazdasági világválság éveiben, 1933-ban, illetve az általános jobbratolódás idején, 1938-ban íródott 12 pontok eminens helyen szerepeltek.)

1933. márciusi 12 pont	1938. márciusi 12 pont
1. Állandó küzdelmet elszakított testvéreink visszaszerzéséért, nemzetközi egyenjogúsításunk helyreállításáért, az öncélú nemzeti állam erősítéséért.	1. Kívánjuk az állandó küzdelmet elszakított területeink visszaszerzéséért, nemzetközi egyenjogúsításunk helyreállításáért.
2. Az országhatáron belül a magyarság egyenjogúsítását a minden pozíciót elfoglaló idegenekkel, valamint kétévenként összeállítandó statisztikát szabadfoglalkozásokban elhelyezkedett zsidóság számarányáról	2. Kívánjuk a trianoni békeparancsot becikkelyező törvénynek a magyar törvénytárból való törlését.

E munkákban a revíziót gyakorta társadalmi revízióval, őrsváltással képzelték el, vagyis a liberális, zsidó, „nem nemzeti” elemek kiszorításával. Egy 1936-ban publikált kerületi monográfiában például célként szerepelt „[...] a haza mindennek fölött való szeretete. A magyar faji öntudat felébresztése és fenntartása. A határrevízió mellett a belső revízió, a közélet és a

⁴² *Bajtárs*, 1938. szeptember–október hó, 1–2.

⁴³ *Bajtárs*, 1933. július–augusztus hó, 9.

⁴⁴ MNL OL, P 1364, Turul Szövetség, 1. d. 1. t. Alapszabályzat. 1–2.

közszellem revíziójának követelése.”⁴⁵ E tendencia figyelhető meg a (töredékesen fennmaradt) regionális bajtársi sajtóban is. A Turul Somogyvármegyei Alkerületének lapja 1935. évi 6 pontos követelésének 4. pontja volt a „határrevízió, mely a közélet revízióját eredményezi”.⁴⁶ Érdekes ugyanakkor, hogy csupán egyetlen – Lord Rothermere kultuszához kapcsolódó – jelentős revíziós könyv (album) köthető a bajtársi egyesülethez.⁴⁷

További csoportot jelentenek a hivatalos Turul-röplapok, plakátok, nyomtatványok, melyeken néhány erős fogalmat, félreérthetetlen jelképet (pl. turulmadár) alkalmaztak. Számos alkalommal megjelent a vetés-aratás fogalompár, mellyel a szüntelen küzdelem gyümölcseként a biztos revíziót tételezték. A kifejezetten az egyetemi hallgatóságnak szánt agitációs anyagok közül különösen figyelemre méltó a *Trianoni Tízparancsolat* című összeállítás, amelyet Végváry József⁴⁸ fővezérsége idején 1932–1939-ben röplapokon, egyetemi faliújságokon és a sajtó útján egyaránt terjesztettek, s amelynek utolsó passzusában megfigyelhető a már említett Trianon-magyarázat.

Trianoni Tízparancsolat

„I. Higgy és dolgozz a töretlen, régi magyar kenyérért, a közép-európai kultúráért, biztos, békés életért, - Nagymagyarorszáért.

II. Örködj az ezeresztendős kettőskereszt erkölcsé felett, mert munkát, munkást, katonát és jövődőt termelő erők csak a keresztény, nemzeti világnézet világosságában élnek és teszik küzdőképessé a magyarságot.

III. A nemzeti törekvéseket, mozgalmakat és tetteket közreműködéssel, támogatással művelj és erősítsd. A nemzeti mozgalmak és tettek fejlesztik a csonkaországban oly erőssé a magyarság társadalmi akaraterejét, hogy azzal kint, a nemzetközi tárgyalóasztaloknál számolni kell.

IV. Szeresd és segítsd bárhova és akármilyen körülmények közé került magyarokat, mert a testvéri erő nemzeti erő és sokszoros a „győzők” túlereje.

V. Ne lopj el a magyar életközösségből egyetlenegy falat kenyeret sem azzal, hogy kapzsi módon magadnak halmozol össze mindent. A magyar életközösség és sorsközösség egy. Ha a magyar életközösség történelmi feladatai előtt gyenge lesz, a magyar sorsközösség téged is elér.

VI. Ne ölj meg a rabságban szenvedő éltek közül egyet sem azzal, hogy tétovázol és a saját portádon késlekedsz a revízió szolgálatába állani.

⁴⁵ *Turul Évkönyv. Trianon után XVI–XVII.* Szerk. KINCSES Ferenc. Pécs, Turul Szövetség Pécsi Kerületének Árpád Bajtársi Egyesülete, 1936. 97.

⁴⁶ *Riadó*, 1935. március 15. 2.

⁴⁷ *View of Trianon's Hungary.* [Szerk. nélkül.] Budapest, Turul, 1928.

⁴⁸ Végváry életére vonatkozóan: SZÉCSÉNYI András: Végváry József. A Turul Szövetségtől az ÁVH-ig. *Múltunk*, 2011/3. 7–35. és Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára (a továbbiakban: ÁBTL) 3. 2. 4. K–338. Végváry József állambiztonsági beszerzése.

VII. Az emberiség életét s fejlődését biztosító örök, isteni törvény: az igazság rendíthetetlen harcosává tedd minden külföldi barátodat, mert az igazság győzelmével szabadulnak fel a mi nyomorgóink és rabjaink.

VIII. Ne kívánd más életét, csak a magunkét. De ezért, ha kell, harcolni és áldozni is tudj. A Trianon elleni harc a gyermekeink megélhetéséért folyik.

IX. Ne engedd, hogy testvéreinket a rabságban megrontsák. Minden magyar lelki integritását védelmezzük meg, amíg a területi integritás nem védelmez valamennyiünket.

X. Ne feledd: Trianon csak azért következett be, mert a mások életét, házát és ingóságát védelmező magyar kardot kicsavarták a nemzet kezéből. Törekedj, hogy ez a kard ismét erős legyen és akkor senki többé magyarnak életét, sem házát, sem földjét, sem más országát el nem orozhatja”.

Más propagandaeszközt jelentettek a Turul rendezvényei. Országos hatásuk miatt a budapesti Ferenc József rakparton 1932-ben felépítetett modern, központi épületben (Turulvár) tartott rendezvényeket emelhetjük ki. Az új centrum több éves áldatlan állapotot szüntetett meg, amennyiben véget vetett a pesti Bölcsészeti Kar Gólyavár épületében élő fővezérség helyiség-küzdelseinek.⁴⁹ Még jelentősebbnek bizonyult, hogy konferenciatermeivel, menzájával, játéklubjával stb. közösségi teret létesített a radikális jobboldali értelmiségi ifjúság számára.⁵⁰ A Turulvár szerepét mi sem bizonyítja jobban, mint a temérdek – estenként tudományos vagy irodalmi, jobbára viszont propaganda jellegű, durván antiszemita mindenkor a revíziót propagáló – előadás-sorozat, kultúrest, melyekről a korabeli sajtó beszámolóiból alkothatunk képet. Mellette szerepet kaptak a vigadóbeli nagygyűlések, országos dísztáborok: minden kisebb-nagyobb rendezvény a *Magyar Hiszekeggyl* kezdődött és fejeződött be, de legalább egy olyan blokk volt, amely a határrevízióval foglalkozott. A tagegyesületek gyűlései (táborozásai) úgyszintén az egyfajta kohéziós erőt adó *Magyar Hiszekeggyl* nyíltak, s *Mementóval*, Trianonra való emlékezéssel zárultak. Mindehhez hozzátehetjük, hogy egyes tagegyesületek fennmaradt budapesti táborozási jegyzőkönyveiben az 1920-as évek elejétől ciklikusan felbukkant a „magyaros”, elsősorban erdélyi, felvidéki, délvidéki ruha viselésének elrendelése, az egyesületi, kerületi, központi bálakon pedig az elszakított területekről való táncokat és népdalokat kultiválták.⁵¹

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a korabeli ifjúsági mozgalmakra jellemző propaganda-kiállításokat, akciókat: 1932 és 1938 között a Turul központjában a bajtársi életet bemutató

⁴⁹ ELTE Lt, 8/b. Bölcsészkar, Dékáni Hivatal iratai. 1771/1934–35. 2–3.

⁵⁰ Ugyanitt működött a rádió szakosztálya, ahol törzsi táborozásokat, táncmulatságot is tartottak. *Bajtárs*, 1934. augusztus 25. 3.

⁵¹ Nagyon kevés, és kizárólag budapesti táborozási jegyzőkönyv maradt fenn, de más források alapján joggal feltételezhető, hogy ez országos jelenség volt. MNL OL, P 1364, 2. d. 17–21. tét. A budapesti Werbőczy Bajtársi Egyesület Lehel Vezér Törzse, 1920–1926, Zrínyi Bajtársi Törzse, 1922–1923, Szent László Bajtársi Törzs, 1925–1926., valamint a Csaba Bajtársi Egyesület Ferencvárosi (később Kenyeres Balázs), 1921–1939, Fővárosi (később Fővárosi Mozgalmi) Bajtársi Törzse 1938–1943. iratai. – Uo. 3. d. 21–25. tét. Budapesti Körösfői Bajtársi Egyesület jegyzőkönyvei, 1928–1939, Álmos Bajtársi Törzs, 1933–1942, Székely Bertalan Bajtársi Egyesület, 1935–1942.

tárlatok voltak, amelyek kiemelten foglalkoztak a revízióval is.⁵² Az egyes egyesületek, kerületek, illetve maga a fővezérség is gyakorta tartott Erdély, Felvidék, Délvidék stb. esteket, szavalóversenyeket és rendszeresen kiírt revíziós–irredenta tartalmú pályázatokat is. 1935 tavaszán például határon túli helynévgyűjtési akciót hirdetett, melynek célja volt, hogy demonstrálják: „A tudomány eredményei aztán az irredenta eszme szolgálatába állíthatók, mert a helynevekkel ki tudjuk mutatni ősi jogainkat ahhoz a földhöz, amelyet egy évezreden át öntözött elődeink drága, piros vére.”⁵³ Nem feledkezhetünk meg a Magyar Rádióban, 1934-től sugározott Turul műsorokról sem, melyeknek szerteágazó tematikája egyaránt felölelte az irredenta és a mérsékelt revizionista felolvasásokat, verseket, Trianonnak szentelt egyesületi táborozásokat.⁵⁴

Az egyetemi bajtársi egyesületeknek a revíziós ünnepségeken (június 4. és október 6.) való közös megemlékezéseiről már volt szó. Ezeken túlmenően a Turul fővezérsége 1921-től minden nagyobb ünnepen – október 6-án, március 15-én, június 4-én, és ritkábban augusztus 20-án is – a tageszervezetek törzseinek delegációjával vonult ki a budapesti, Szabadság téri irredenta szoborcsoporthoz, majd 1928-tól az ereklyés országzászlóhoz.⁵⁵ A fennmaradt fényképállomány⁵⁶ alapján jól látszik, hogy nemcsak ily módon, de az állami, törvényhatósági megemlékezéseken, a kerületi, egyesületi vezetés révén pedig helyi szinten, jobbra revíziós szimbólumoknál, világháborús emlékműveknél, országzászlóknál ugyancsak minden alkalmat megragadtak az egyenruhában, vállszalaggal, rendszerint rendezett, tömött sorokban történő demonstráció.⁵⁷ A két bécsi döntés körüli hetekben pedig ugyanezek a helyszíneken naponta tartottak rendszeres szimpátia-tüntetések, koszorúzásokat⁵⁸ (cipelve az elcsatolt területek névtábláit, a nagyobb városok zászlóra hímzett címereit).⁵⁹ A Turul aktív résztvevője volt az irredenta körmeneteknek,⁶⁰ megalakulásuktól fogva a Társadalmi Egyesületek Szövetsége és a Magyar Revíziós Liga Trianon-ellenes műsorainak, rendezvényeinek is.⁶¹ Zárásként említendő, hogy a honvédségnek az 1930-as évek elején felállított „regős” csoportjaiban is zömmel Turul-tagok vettek részt, akik az ország helyőrségeiben zenés-énekes irredenta előadások tartottak. (Ismert tagjuk volt Zsabka Kálmán, harcos fajvédő, rongyosgárda-tag, aki 1944–45-ben a pesti gettó lakóinak védőjeként is nevet szerzett).⁶²

⁵² *Bajtárs*, 1932. december 20. 25.

⁵³ *Bajtárs*, 1935. március 15. 4.

⁵⁴ Az első adások 1934. április–május fordulóján indultak. *Bajtárs*, 1934. május 25. 3–4.

⁵⁵ MNL OL, K 149, 651/7. Jobboldali összesítők. 1. d. 5. ó. e. 25. – Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtár (a továbbiakban: MNM TF): 1900/1963; Magyar Világhíradó, 1932. március (422. szám), 1934. március (526. szám), 1934. október (555. szám), 1935. október (607. szám), 1936. március (630. szám), 1937. március (682. szám), 1937. október (712. szám), 1938. október (764. szám), 1939. március (787/1. szám), 1939. október (816/2. szám), 1942. október (943. szám). A híradók az alábbi honlapról elérhetők: <http://filmhiradokonline.hu/>

⁵⁶ A vizsgálatot az MNM TF és a Magyar Távirati Iroda Fotóarchívuma felvételeire terjesztettem ki.

⁵⁷ Különösen: MNM TF 62.3320, 62.3315, 62.3312, 66.3.55.

⁵⁸ Uo. 1900/1963

⁵⁹ Uo. 58.29

⁶⁰ Uo. 62.4094

⁶¹ Kitűnő példát adnak: Uo. 62.3203 és 382/1954 és Magyar Világhíradó, 1938. április (740/6. szám) <http://filmhiradokonline.hu/>

⁶² HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Fotógyűjtemény, 154. fiók, 89.162., 89.163. – ÁBTL 3.2.5. O-7763 Zsabka Kálmán, 33-326.

Záró gondolatok

A Turul Szövetség revíziós propagandája – mint a fent vázoltakból kitűnik – markáns elemként jelentkezett, 1919-es alakulásától fogva. Lényeges eleme volt az ún. bajtársi eszmének, és két évtizedig konstans szerepet kapott, annak ellenére, hogy a fajvédő alapú egyesület az 1930-as évek kezdetétől – szervezeti, ideológiai síkon egyaránt – polarizálódott. A propaganda intenzitása, érthető okokból, a területgyarapodások idején tetőzött.

Kétségtelen viszont, hogy Magyarországnak a második világháborúba lépésével a bajtársi eszmének ez a szelete elszürkült: előtérbe került mindenekelőtt a „bolsevizmus elleni harc”, a német–magyar szövetség propagandája, majd az új szélsőjobb előretörésével az 1919–1921, illetve az 1928–1929 közötti évekhez hasonlóan újfent lábra kapott, dominánssá lett a zsidóellenes propaganda. Az is látnivaló, hogy a háborús időszak kezdete egybeesett a bajtársi szövetségek egy részére jellemző eszmei polarizációval, illetve a mindannyiukat megosztó, belső, életkorbeli ellentétekkel, amely a bajtársi élet elszürkülésében, az egyesületek társadalmi szerepének erodálásában jelentkezett.⁶³ A 26 éven felüli személyek kizárását előíró 8500/1943. VKM sz. rendelet kiadása következményeként a Turul és az Emericana is kettészakadt.⁶⁴ De ekkorra már egyébként sem volt realitása a revíziónak, a lakosságot, köztük a hadköteles fiatalokat a háborúban gyökeresen más, égető kérdések foglalkoztatták a továbbiakban. Mindez tehát együttesen vezetett el – legkésőbb 1943-ig – a fentebb bemutatott ismérvekkel bíró revíziós propaganda elhalásáig.

⁶³ SZÉCSÉNYI, 2013., 65–100.

⁶⁴ MNL OL, K 636, 1032. d. 56. tét. Egyetemekhez kapcsolódó egyesületek, körök, szövetségek, kulturális csoportok alapszabályai 1942–1944.